

УДК 343.102: 343.77

В. М. Шурашкевич
*аспірант наукової лабораторії з проблем досудового
розслідування докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ*

ДОПИТ СВИДКІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

Допит є однією з найважливіших та найпоширеніших першочергових слідчих дій на початковому етапі розслідування будь-якого злочину. Однак водночас допит – це найскладніша слідча (розшукова) дія, що потребує від слідчого високого професіоналізму, загальної і фахової культури, знання психології людини. У цьому аспекті особливого значення професіоналізм слідчого набуває за проведення допиту під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики, оскільки такі злочини часто відбуваються за повної відсутності свідків (за межами населених пунктів або на їх околицях, у полі, на територіях сільськогосподарських угідь тощо). Тому слідчому необхідно завдяки високій майстерності, здібностям, а також умілому застосуванню ефективних тактичних прийомів отримати максимум інформації від доволі обмеженої кількості осіб.

Зважаючи на актуальність тематики, дослідженню наукових основ проведення допиту у різні часи приділяли увагу чимало відомих вчених-криміналістів, зокрема О.М. Васильєв, В.П. Бахін, В.К. Весельський, В.С. Комарков, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'яничков, В.О. Образцов, Н. І. Порубов, О.Б. Соловйов, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько та багато інших науковців. Однак окремо не вивчалися особливості проведення допиту під час розслідування злочину, передбаченого ст. 194-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Тому метою нашої статті є визначення організаційно-тактичних особливостей проведення допиту свідків під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із умисним пошкодженням об'єктів електроенергетики.

Успіх та ефективність допиту залежить, перш за все, від ретельної підготовки до цієї слідчої дії, на чому наголошують чимало науковців. Зокрема М.Л. Цимбал зазначає, що під час підготовки слідчий вивчає матеріали провадження з метою визначення питань, що потребують установлення, з'ясування взаємини свідка з іншими особами, що проходять по справі, ступінь їх зацікавленості в результаті розслідування.

Якщо до моменту допиту свідка слідчий має в розпорядженні речові докази чи фотознімки, що можуть бути пред'явлені свідку з метою відновлення асоціативних зв'язків, він повинен заз-

далегідь відібрати потрібні, щоб у разі необхідності пред'явити їх свідку. Питання про час, спосіб виклику свідка й обстановку допиту повинні бути також ретельно продумані [1, с. 115].

На наш погляд, підготовка до допиту під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики повинна включати чотири основні складові: вивчення матеріалів кримінального провадження, оволодіння певним комплексом спеціальних знань у галузі електроенергетики, вивчення особи допитуваного, складання плану допиту.

Окремо хотілося б зупинитися на необхідності набуття слідчим спеціальних знань у галузі електроенергетики. Адже, як справедливо зазначає В.О. Коновалова, ретельна підготовка до допиту вимагає ознайомлення з відповідною літературою, документами, інструкціями і термінологією. Мінімум спеціальних знань нададуть слідчому змогу грамотно сформулювати питання, з'ясувати окремі обставини події, правильно зрозуміти і оцінити свідчення допитуваної особи [2, с. 44–45]. З нею погоджуються Ю.В. Гаврилін та Н.Г. Шурухнов, які стверджують, що для забезпечення цілеспрямованості допиту слідчий повинен добре орієнтуватися в професійній діяльності свідка [3]. Узагальнення й аналіз протоколів допитів свідків у кримінальних провадженнях про факти умисного пошкодження об'єктів електроенергетики свідчать про те, що плани та схеми допиту залишаються незмінними незалежно від професійної належності особи. Крім того, під час опитування практичних працівників органів слідства нами було виявлено, що 31% з них під час проведення допиту використовують тактику, спеціально розроблену для розслідування злочину, передбаченого ст. 194–1 КК України, 34% – діють «за інтуїцією» («за ситуацією»), і лише 29% з опитаних під час підготовки до проведення допитів у цій категорії проваджень вивчають нормативно-правові документи, що регламентують порядок та особливості функціонування об'єктів електроенергетики. Це факт є свідченням того, що більшість слідчих не здійснюють підготовку до допиту у цьому напрямку, тому значна частина тих обставин, що мають значення для розслідування, залишається нез'ясованою.

У процесі підготовки до допиту варто з'ясувати соціально-психологічні дані про допитуваного, його характер, темперамент, рівень інтелекту, особливості мислення та способу життя і виховання в родині. Адже в науковій літературі зазначається, що здібність допитувати є визначним показником рівня професіоналізму слідчого. Уміло підготовлений і тактично правильно проведений допит має важливе значення, по-перше, тому, що показання людей у багатьох випадках пов'язані між собою, утворюючи цілісну, логічно пов'язану систему доказів у справі, а по-друге, пояснюють і закріплюють інші докази, які слідчий має на початковому етапі розслідування [4, с. 186].

Важливе місце у кримінальному провадженні за ст. 194–1 КК України відводиться показанням свідків. Крім правильного визначення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування, повнота і правдивість показань свідків залежить від вирішення таких тактичних завдань, які повинні враховуватись слідчим:

- визначення можливої зацікавленості свідків у тих або інших результатах розслідування чи залежності від осіб, які зацікавлені в цьому;
- нейтралізації чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту (відмова, ухилення від дачі показань, неправдиві показання);
- врахування соціальних та психологічних особливостей допитуваного;
- вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань [5, с. 220].

Перш за все, пропонуємо визначити коло осіб, які можуть бути свідками у цих провадженнях. Аналіз практики розслідування умисних пошкоджень об'єктів електроенергетики та криміналістичних джерел дозволив установити такі групи осіб:

1. Особи, які виявили та повідомили про відповідні пошкодження. Зазвичай, це представники енергопідприємств, оскільки дані про факти пошкодження об'єктів електроенергетики здебільшого надходять від фахівців спеціалізованих підприємств під час планового або позачергового обходів. Необхідні для слідства дані можна з'ясувати у них шляхом постановки таких запитань: хто, коли і за яких обставин виявив злочин; чим саме викликана необхідність позапланового обходу (якщо він був таким); що конкретно привернуло їхню увагу під час огляду об'єкта електроенергетики (зовнішній вигляд об'єкта чи порушення режиму його функціонування, відсутність окремих складових елементів тощо); який саме об'єкт електроенергетики пошкоджений, його точне розташування; у чому саме полягали пошкодження (які складові та у якій кількості були відсутні); яким чином (за допомогою яких засобів або інструментів) ймовірно могли вчинитися злочинні

дії; ким і як усувалися пошкодження; чи вилучалися якісь складові об'єкта, та де вони зараз перебувають; чи траплялися подібні події раніше на ввіреній їм ділянці; хто з працівників підприємства міг сприяти вчиненню злочину; чи були на ділянці обставини, які сприяли вчиненню злочину (відсутність освітлення, охорони) тощо.

Крім того, з метою виявлення недостовірного відображення проведених планових та позапланових ремонтних робіт ліній електропередач, під час допиту таких осіб необхідно уточнити дільниці проведених робіт та кількість демонтованого кабелю. Під час допиту необхідно з'ясувати також, куди він був направлений, а також чи знають допитувані осіб, які раніше працювали на електроенергетичних підприємствах та були звільнені з негативних причин, чи підтримують з ними якісь стосунки та чи не цікавився хто-небудь з них останнім часом особливостями режиму функціонування окремих ділянок електромережі. Варто також поцікавитись, чи знають вони найближчі місця розташування приймальних пунктів металобрухту, яким шляхом і якими засобами, на їх думку, можливе транспортування такого металобрухту, час надходження повідомлення про несправність або відключення об'єкта електроенергетики [6, с. 46].

Під час проведення допиту цієї категорії осіб варто пам'ятати, що між моментом вчинення умисного пошкодження об'єктів електроенергетики і початком розслідування минає іноді багато часу. Крім того, особи, що здійснюють діяльність з обслуговування об'єктів електроенергетики згідно з їхніми функціональними обов'язками, надають численну кількість різних послуг, спрямованих на забезпечення нормального їх функціонування. Відтак, деякі моменти або деталі можуть ними забуватися. Тоді для поновлення таких прогалин слідчий застосовує різноманітні тактичні прийоми.

2. Випадкові свідки вчинення злочину (випасали худобу біля об'єктів електроенергетики, трактористи, комбайнери та інші працівники сільського господарства або особи, які працюють у сусідньому населеному пункті, дорога до якого проходить повз пошкоджений об'єкт електроенергетики, мешканці ближніх населених пунктів та інші). Від цієї категорії свідків можна отримати інформацію про час та місце вчинення злочину; який характер мали дії злочинця в момент учинення злочину (чи не намагався він викинути, знищити чи приховати які-небудь предмети); який спосіб вчинення злочину; якою була кількість осіб, які брали участь у вчиненні злочину, інформацію про них та характер дій кожного; які знаряддя та засоби використовували злочинці; чи бачив (був знайомий) допитуваний цих осіб раніше та за яких обставин тощо.

3. Особи, які брали участь у затриманні злочинців, можуть повідомити про особливості поведінки підозрюваного у момент затримання. Зокрема, час та місце затримання; які особи були присутні під час затримання злочинця й виявлення ознак злочину; кількість затриманих осіб; чи поведився злочинець знервовано (агресивно); які предмети та речі були у нього та чи намагався він у цей момент позбутися чогось або попередити когось-небудь; чи знайомий допитуваний з затриманим (його співзасудженими) тощо.

4. Особи, які були свідками збуту викрадених частин об'єктів електроенергетики (поблизу пунктів прийому металобрухту, на ринках тощо). У цих осіб необхідно з'ясувати час та місце збуту підозрюваним частин (складових) об'єктів електроенергетичної системи; що саме, у якій кількості та кому передавав злочинець; чи був він один та як поведився (нервував, поспішав, намагався щось приховати); чи бачив допитуваний цю особу (осіб) раніше та за яких обставин; хто ще був свідком подібних дій підозрюваного.

5. Особи, до яких злочинці зверталися напередодні вчинення злочину з метою отримання у тимчасове користування певні знаряддя або засоби (болгарка, газозварювальний апарат, транспортний засіб тощо). У цієї категорії свідків необхідно з'ясувати, які стосунки їх пов'язують з підозрюваним, коли та з яким проханням злочинець до них звертався, чи була їм відома мета використання позиченого майна, коли були повернуті позичені речі, чи помітив допитуваний якісь зміни (сліди, залишки чогось) на позичених інструментах (засобах), скільки разів та коли саме підозрюваний звертався з подібними проханнями тощо.

6. Родичі, близькі, знайомі та колеги підозрюваних. Найчастіше показання цих свідків стосуються фактів перебування підозрюваного у певному місці, способу життя, поведінки тощо. Отже, у цієї групи свідків можуть бути з'ясовані дані про особу злочинця, спосіб його життя, інтереси, звички, професійні знання, вміння і навички; характер стосунків з підозрюваним; відомості про характер вчиненого злочину; з яких джерел злочинець міг отримати інформацію про режим експлуатації об'єкта електроенергетики; як давно він міг вчинити подібні злочини; хто міг бути його співзасудженими; чи є у злочинця зв'язки з працівниками енергопідприємств; де можуть зберігатися викрадені складові (частини) об'єктів електроенергетики або які ймовірні шляхи їх збуту; чи є у наявності документи або неофіційні записи, що можуть підтвердити надані допитуваним показання тощо.

Слід враховувати, що показання цієї категорії допитуваних не завжди є правдивими, адже інколи вони намагаються зазначити лише позитивні характеристики підозрюваного через не-

бажання притягнення близької людини до відповідальності.

Крім того, інші свідки також можуть надавати неправдиві показання щодо умисного пошкодження об'єктів електроенергетики з корисливої або іншої особистої зацікавленості, або між ними і родичами підозрюваного може існувати змова. Для такого типу свідків характерна непрямая відмова від дачі показань або, навпаки, від них може надійти досить великий обсяг інформації, але вона буде неточною. Важливо виявити істотні суперечності в показаннях підозрюваного та його родичів під час розслідування означеного злочину [7, с. 168,169].

7. Спеціалісти у галузі електроенергетики та інших галузях, інспектори-криміналісти, які брали участь у проведенні огляду місця події, можуть бути допитані з приводу особливостей процесу виявлення, фіксації та вилучення речових доказів з місця події, а також надати необхідну для проведення розслідування інформацію в межах спеціальних знань, якими вони володіють.

Відзначимо, що перелік осіб, які можуть бути свідками під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики, є орієнтовним і визначається конкретною слідчою ситуацією.

Вибір тактичних прийомів під час проведення допитів у кримінальних провадженнях про умисне пошкодження об'єктів електроенергетики, як і під час розслідування інших злочинів, визначається характером ситуації допиту (конфліктна, безконфліктна, змішана), стадією допиту (підготовча, у формі вільної розповіді, питання-відповіді), процесуальним становищем допитуваного (підозрюваний, потерпілий, свідок) [8, с. 145–146].

Крім того, характер тактичних прийомів залежить від причини виникнення бар'єрів у спілкуванні, а саме: неумисної помилки або поганої пам'яті допитуваного, негативного ставлення допитуваних до правоохоронних органів, впливу на допитуваних з боку зацікавлених осіб (керівників, колег, родичів, знайомих) унаслідок матеріальної, службової та іншої залежності від них, а також співробітників оперативних підрозділів, які виявили злочин [6, с. 32].

Якщо в показаннях свідка відчувуються прогалини та неточності, що цілком ймовірно, адже від моменту вчинення умисного пошкодження об'єктів електроенергетики нерідко минає досить тривалий час, слідчому необхідно вжити заходів щодо їх усунення. Причинами неправильного сприйняття та запам'ятовування інформації можуть стати також різні чинники об'єктивного (зовнішні умови) та суб'єктивного (індивідуальні психічні властивості) характеру. З метою усунення таких прогалин і неточностей у показаннях свідків застосовуються тактичні прийоми, спря-

мовані на сприяння допитуваному у пригадуванні деталей події злочину.

Зважаючи на особливості локалізації об'єктів електроенергетики (поза межами населених пунктів, на сільськогосподарських угіддях тощо), під час допиту свідків доцільно користуватися картою району чи планом місця події. На планах наносять назви населених пунктів, гір, річок, ставків тощо, зазначаються інші орієнтири. Допитувані з точністю повинні вказати маршрути свого переміщення на місцевості та пункти зупинок. Така прив'язка показань до топографії місцевості допоможе слідчому уникнути можливої плутанини під час допиту інших осіб. Карти і плани з відмітками, зробленими допитуваним, додаються до протоколів допиту [9].

Часто небажання свідка повідомити достовірну та повну інформацію щодо обставин злочину може бути викликано нерозумінням статусу та функції свідка самим допитуваним. Так, будучи особисто непричетним до вчинення злочину, свідок не бажає розголошувати будь-які свої зв'язки з підозрюваним, побоюючись осуду оточення (в разі, якщо підозрюваний його колега чи родич) або ж намагаючись уникнути відповідальності за певні власні (часто надумані) порушення чи недбалість.

Перекручення чи зміна наданих раніше показань може бути на будь-якій стадії провадження: як на першому, так і на подальших допитах, а також під час судового засідання, коли свідок, безпосередньо сприймаючи конкретну особу підозрюваного (обвинуваченого) та усвідомлюючи можливість його притягнення до юридичної відповідальності, корегує свої показання з метою зменшення ступеня його вини. Отже, діагностика інформаційного та емоційного станів допитуваного, встановлення з ним психологічного контакту є головним тактичним завданням під час допиту свідка.

Отже, допит є однією з найважливіших слідчих дій початкового етапу розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики. Головною особливістю допитів у цій категорії провадження є те, що коло осіб, які можуть бути допитані в якості свідків, часто є дуже обмеженим. Крім того, такі злочини зазвичай виявляються не одразу, і до моменту проведення допиту може минути багато часу, що призводить до забування криміналістичної інформації допитуваними. Саме тому проведення допиту під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики вимагає від слідчого ретельної підготовки та неабиякого професіоналізму.

Література

1. Цимбал М.Л. Розслідування пожеж (огляд місця події та проблеми застосування спеціальних знань: монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Х.: Гриф, 2004 р. 192 с.

2. Коновалова В.Е. Допрос: тактика и психология. Х.: Консум, 1999. С. 44–45.

3. Гаврилин Ю.В., Шурухнов Н.Г. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений: курс лекций. Минск: Кн. мир, 2004. 423. с.

4. Довбаш Р.С. Допит свідків та підозрюваних (обвинувачених) у справах про злочини, що пов'язані з незаконним відшкодуванням ПДВ. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. К., 2008. № 2. С. 185–193.

5. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.

6. Вакулєнко О.Ф., Чернявський С.С., Брисковська О.М., Вознюк А.А., Бурлака В.В., Аксенко В.Д., Герасименко Л.В. Розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194–1 КК України): метод. рек. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 92 с.

7. Олійник Ю.Я. Розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2014. 249 с.

8. Слободянюк Б.К. Розслідування умисного знищення або пошкодження чужого майна: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Ірпінь, 2016. 238 с.

9. Сиянов Д.А. Методические рекомендации по расследованию пожаров в лесах. Красноярск, 2005. С. 15.

Анотація

Шурашкевич В. М. Допит свідків під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики. – Стаття.

У статті розглянуто особливості проведення допиту під час розслідування умисного пошкодження об'єктів електроенергетики. Визначено категорії осіб, які можуть бути свідками у подібних провадженнях, та питання, що можуть їм ставитись. Окреслені організаційно-тактичні аспекти проведення слідчої дії.

Ключові слова: допит, свідки, умисне пошкодження об'єктів електроенергетики, розслідування, тактика.

Аннотация

Шурашкевич В. Н. Допрос свидетелей при расследовании умышленного повреждения объектов электроэнергетики. – Статья.

В статье рассмотрены особенности проведения допроса при расследовании умышленного повреждения объектов электроэнергетики. Определены категории лиц, выступающих свидетелями в подобных производствах, и вопросы, которые могут им задаваться. Обозначены организационно-тактические аспекты проведения данного следственного действия.

Ключевые слова: допрос, свидетели, умышленное повреждение объектов электроэнергетики, расследование, тактика.

Summary

Shurashkevych V. M. Interrogate witnesses while investigating of deliberate damage to the objects of the electric power industry. – Article.

The article considers the peculiarities of interrogation during the investigation of deliberate damage to the objects of electric power industry. The categories of persons who appear to be witnesses in similar proceedings and questions that can be addressed to them are defined. The organizational and tactical aspects of carrying out of this investigative action are outlined.

Key words: interrogate, witnesses, deliberate damage to electric power objects, investigation, tactics.